

The Role of Social Capital in Adherence to Civic Culture among the Citizens of the City of Kermanshah

Habil Heydarkhani¹

Received: Aug. 13, 2017; Accepted: Feb. 14, 2018

Extended Abstract

Culture of citizenship in the form of values and norms that reflect the modern lifestyle and shaping human interaction in the context of collective life and the overall ability of the acquisition, defined and according to the new community is important. Given the importance of civic culture, this research using field survey techniques, research tools and questionnaires using SPSS software and Smart PLS, to examine the role of social capital in adherence to the primary goal is civic culture. The study sample is in Kermanshah and 384 citizens over 18 years old using Cochran formula the sample size has been studied. The results indicate that the total amount of social capital ($P= 0.34$), and its dimensions of social trust ($P= 0.39$), social support ($P= 0.30$), social interaction ($P= 0.35$), social cohesion ($P= 0.32$) and social consciousness ($P= 0.23$) there is a significant positive relationship, so all hypotheses are confirmed. The results of structural equation model (Smart PLS) showed that social capital for a total of 0.53 commitment to civic culture of the variance explained, by considering the values of the coefficient of determination of the amount of average effect size is estimated to be 0.28.

Keywords: social capital, citizenship, civic culture, city of Kermanshah

---

1. Assistant Professor of Sociology, Sociology Department, Islamic Azad University, West Islamabad branch, Kermanshah, Iran.

✉ h.heidarkhani@yahoo.com

INTRODUCTION

Today, the discussion is not pure citizenship, and the culture of citizenship is also considered. The culture of citizenry is influenced by human constructs and a community that has introduced the requirements in the form of values and norms to human life, although these requirements have not been the same throughout history, however, the historical course of the concept of the culture of citizenship has shown the dependence of meaning and culture on the social, cultural and economic values of citizenship (Shah Talebi et. al., 2009, 59).

PURPOSE

The main purpose of the present research is to investigate the role of social capital in adhering to the culture of citizenship among the citizens of Kermanshah.

Sub-objectives of the research are: 1) The study of the relationship between social cohesion and adherence to the culture of citizenship; 2) Investigate the relationship between social support and adherence to the culture of citizenship; 3) Investigate the relationship between social trust and adherence to the culture of citizenship; 4) Investigate the relationship between social interaction and adherence to the culture of citizenship; and 5) Investigate the relationship between social consciousness and adherence to the culture of citizenship.

METHODOLOGY

The present study was conducted in terms of field method and scrolling technique. Also, this research is in terms of the purpose of an applied study, in terms of scope, as a small domain, and in terms of time, a cross-sectional study. In this study, a researcher-made questionnaire was used to collect the required information. The statistical population of this study is all citizens aged 18 years and over in the city of Kermanshah with a population of about 750,000. According to formula Cochran, a number of people (384) who identified the statistical population were selected and studied as sample.

DISCUSSION

It can be seen that social capital is one of the main sources of adherence to the culture of citizenship among people, and with the increase of social capital in different dimensions, the degree of adherence to the culture of citizenship increases. In the shadow of realization of social capital, the possibility of collective activity and cooperation between people is provided and thus as an effective factor in strengthening the sense of respect for the rights of each other, prevents the beneficial behavior of individuals in their favor and to the detriment of the social life in which life They can be. Accordingly, social capital is accepted as an important asset for maintaining the health of society and the ability of civil society and adhering to the culture of citizenship.

Social capital increases the citizens' willingness to engage and cooperate and builds a network of voluntary relationships based on the trust and cohesion of the groups in different aspects of social life. Social capital, such as a lace, connects people of the community and prevents them from breaking down and dispersing them. Therefore, responsibility for others, participation, adherence to law, and generality are emerging, each of which is the main indicator of adherence to the culture of citizenship.

CONCLUSION

Findings indicate that there is a positive, direct, and meaningful relationship between the dimensions of social capital as well as its total amount with adherence to the culture of citizenship from the viewpoint of citizens. Meanwhile, the relationship between social trust and adherence to the culture of citizenship ($P = 0.39$) has the highest correlation coefficient and the relationship between social consciousness and adherence to the citizenship culture with the lowest correlation coefficient ($P = 0.23$).

Also, there is a positive and significant relationship between social interaction ($P = 0.35$), social cohesion ($P = 0.32$) and social support ($P = 0.31$) with adherence to citizenship culture. Therefore, it can be argued that the higher the tendency to social capital ($P = 0.34$) and its dimensions, the greater the degree of adherence to the culture of citizenship from the viewpoint of citizens of the city of Kermanshah, and all the hypotheses of the present research are confirmed.

The results of the structural equation model of Smart PLS also show that the social capital variable in a total of 0.53 of the variance of the criterion of adherence to the cultural identity of citizens is explained, considering the amount of the volume of the effect of the indicator of the coefficient of determination of this value in the limit The average (0.28) is estimated; in other words, the variable of social capital in different dimensions has the average power of explaining the variance of the variable of adherence to the culture of citizenship.

NOVELTY

In this research, contrary to other researches, social capital is studied in a wide variety of dimensions. Unlike the work done, this research does not address the sense of citizenship, but it examines the culture of citizenship, which is different from the research of others and has innovation. This research is also being conducted for the first time in Kermanshah.

Iran Cultural Research

Abstract

BIBLIOGRAPHY

- Adam, F., & Roncevic, B. (2003). Social capital: Recent debates and research trends. *Social Science Information*, 11(42), 155-183.
- Afsharkohan, J., & Naji Mehr, F. (2014). Barresi-ye ta'sir-e ab'ad-e sãxtãri va ŧenãxti-ye sarmãye-ye ejtemã'i bar ehsãs-e ŧãhrvandi (Motãle'e-ye mowredi: Sãkenãn-e 18 sãl be bãlã-ye ŧãhr-e Mashhad) [Investigating the effect of structural and cognitive dimensions of social capital on citizenship (Case study: Residents 18 years old up to Mashhad city)]. *Journal of Urban Sociological Studies*, 4(10), 29-52.
- Bourdieu, P. (1980). *Le capital social: Notes provisoires. Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, 3, 2-3.
- Faraji, A. (2010). Tahlili bar mafhum-e keyfiyat-e zendegi-ye ŧãhri [An analysis on the concept of urban quality of life]. *Majmu'e Maqãlãt-e Dovvomin Hamãyeŧ-e Elmi-ye Sarãsari-ye Dãneŧjui-ye Joghrafiyã* [Proceedings of The 2nd National Congress of Students of Geography], University of Tehran, Tehran, Iran.
- Fatemi Nia, S. (2007). Farhang-e ŧãhrvandi: Mahsul va mahmel-e hãkemiya-t-e xub, sãzmãn-e kãrã va ŧãhrvand-e fa'ãl [The culture of citizenship is the product of good governance, efficient organization and active citizen]. *Journal of Social Welfare Research*, 7(26), 35-58.
- Ganji, M., Niazi, M., Eslami Borzaki, Z. (2015). Naqŧ-e sarmãye-ye ejtemã'i va farhangi dar mizãn-e ehsãs-e ŧãhrvandi [The role of social and cultural capital in the sense of citizenship]. *Journal of Urban Sociological Studies*, 6(17), 29-56.
- Ghanbari, N., Heidarkhani, H., & Rostami, M. (2017). Barresi-ye rãbete-ye beyn-e hoviyat-e melli va dini bã pãybandi be farhang-e ŧãhrvandi dar ŧãhr-e Kermanshãh [Investigating the relationship between national and religious identity and adherence to the citizenship culture in Kermanshãh city]. *Journal of Urban Sociological Studies (Urban Studies)*, 6(19), 169-197.
- Grix, J. (2001). Social capital as a concept in the social sciences: The current state of the debate. *Democratization*, 8(3), 189-210.
- Haghighatian, M., & Heidarkhani, H. (2014). Barresi-ye rãbete-ye ab'ad-e sarmãye-ye ejtemã'i va didgãh-e ŧãhrvandãn nesbat be towse'e-ye ŧãhri (Nemune-ye mowred-e motãle'e: ŧãhr-e Kermanshãh) [Investigating the relationship between dimensions of social capital and citizen's perspective on urban development (Case study: Kermanshãh city)]. *Journal of Urban and Regional Studies and Research*, 5(20), 67-88.
- Hashemianfar, S. A., & Ajami, Sh. (2012). Barresi-ye farhang-e ŧãhrvandi-ye sãkenãn-e bãft-e hãŧiyeyi-ye ŧãhr-e Isfãhan [Investigation of the citizenship culture of residents of Isfãhan marginal texture]. *Journal of Urban Sociological Studies (Urban Studies)*, 2(3), 209-229.

- Hashemianfar, S. A., & Ganji, M. (2009). Tahlili bar farhang-e šahrivandi dar šahr-e Isfahan [Analysis on citizenship culture in the city of Isfahan]. *Journal of Applied Sociology*, 20(1), 25-44.
- Hemmati, R., & Ahmadi, V. (2014). Tahlil-e jâme'ešenâxti az vaz'iyat-e farhang-e šahrivandi va avâmel-e tabyinkonande-ye ân (Mowred-e motâle'e: Šahr-e Ivan) [Sociological explanation of citizenship culture and its component]. *Journal of Welfare and Social Development Planning*, 5(18), 139-183.
- Hermet, G. (1995). *Fahang-e democracy* [Culture et de'mocratie] (M. Saghebfar, Trans.). Tehran, Iran: Qoqnoos UNESCO publication. (Original work published 1991)
- Hesam, F. (2002). Hoviyat-e šahrivandi [Citizenship identity]. *Journal of Thought and Research*, 5(51), 11-14.
- Hezar Jaribi, J., & Amanian, A. (2011). Āgâhi-ye zanân az hoquq-e šahrivandi va avâmel-e mo'asser bar ân [Women's awareness of citizenship rights and factors affecting it]. *Journal of Urban and Regional Studies and Research*, 3(9), 1-18.
- Janoski, T. (1998). Citizenship and civil society: A framework of rights and obligations in liberal, traditional, and social democratic regimes. New York: Mac Graw Hill.
- Lee, W. O. (1999). Qualities of citizenship for the new century: Perception of Asian educational leaders. *Paper Presented at The Fifth UNESCOACEID, International Conference on Reforming Learning, Curriculum*.
- Mahdavi, S. M. S., & Ashouri, A. (2014). Barresi-ye avâmel-e ejtemâ'i va eqtesâdi-ye mo'asser bar erteqâ'-e farhang-e šahrivandi (Mowred-e motâle'e: Šahr-e Bushehr) [Investigation of social and economic factors affecting the promotion of citizenship culture (Case study: Bushehr city)]. *Journal of Iranian Social Development Studies*, 6(4), 23-36.
- Majedi, S. M., & Lahsaeizadeh, A. (2006). Barresi-ye râbete-ye beyn-e moteghayyerhâ-ye zaminei, sarmâye-ye ejtemâ'i va rezâyat az keyfiyat-e zendegi: Motâle'e-ye mowredi dar rustâhâ-ye ostân-e Fars [Investigating the relationship between underlying variables, social capital and satisfaction with quality of life]. *Journal of Village and Development Quarterly*, 9(4), 91-135.
- Mohseni Tabrizi, A. R., & Aghamohseni, M. (2010). Barresi-ye naqš-e sarmâye-ye ejtemâ'i dar towse'e-ye šahri; Mowredpažuhi: Šahr-e Mahallat [Investigating the role of social capital in urban development; Case study: Mahallat city]. *Journal of Urban Management*, 8(26), 147-162.
- Park, Ch. M., & Shin, D. Ch. (2003). Social capital and democratic citizenship: The case of South Korea. *Working Paper Series*, 12, 1-40.
- Portes, A. (1998). Social capital: Its origins and application in the modern sociology. *Annual Review of Sociology*, 24, 1-24.

Iran Cultural Research

Abstract

- Pourezzat, A. A., Gholipour, A., & Baghestani Barzaki, H. (2009). Rābete-ye āgāhi-ye šāhrvandān az hoquq-e šāhrvandi bā pāsoxguyi va šaffāfiyat-e sāzmānhā [The relationship of citizens' awareness of citizenship with accountability and transparency of organizations]. *Quarterly Journal of Social Welfare*, 10(38), 7-40.
- Putnam, R. (2001). *Democracy va sonnathā-ye madani: (Tajrobe-ye Italy va darshāyi barāye kešvarhā-ye dar hāl-e gozār)* [Making democracy work civic traditions in modern Italy] (M. T. Delforouz, Trans.). Tehran, Iran: Salam Newspaper. (Original work published 1993)
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Rastgar Khaled, A., & Azimi, H. (2012). Barresi-ye rābete-ye sarmāye-ye ejtemā'i bā šāhrvandi democratic motāle'e-ye mowredi: Dānešjuyān-e Dānešgāh-e Tehran [A study of the relationship between social capital and democratic citizenship case study: Students at Tehran University]. *Journal of Social Sciences (Allameh Tabataba'i University)*, 59, 89-132.
- Salmani, M., Taghipour, F., Ramezanzadeh, M., & Jalili Parvaneh, Z. (2010). Barresi-ye ab'ād-e sarmāye-ye ejtemā'i dar towse'e-ye rustāyi (Motāle'e-ye mowredi: Baghestan va Boroun – Šāhrestān-e Ferdows [The study of social capital dimensions in rural development]. *Social Science Journal of Shoushtar Azad University*, 4(11), 19-40.
- Shadi Talab, Zh., & Hojjati Kermani, F. (2008). Faqr va sarmāye-ye ejtemā'i dar jāme'e-ye rustāyi [Poverty and social capital in rural society]. *Social Welfare Quarterly*, 7(28), 35-56.
- Shah Talebi, B., Gholizadeh, A., & Sharifi, S. (2010). Tadvin-e mo'allefehā-ye farhang-e šāhrvandi dar hitehā-ye hoviyyat-e melli jahāni barāye dānešāmuzān-e dowre-ye rāhnemāyi tahsili [Formation of the components of the culture of citizenship in the areas of national and global identity for students in the guidance school]. *Quarterly Journal of Educational Leadership and Administration*, 4(2), 73-96.
- Sharepour, M., & Hosseini Rad, A. (2008). Barresi-ye rābete-ye beyn-e sarmāye-ye ejtemā'i va mošārekat-e varzeši (Motāle'e-ye mowredi: Dānešjuyān-e 15-29 sāle-ye šāhr-e Babol) [Investigating the relationship between social capital and sports participation (Case study: Students in 15-29 towns of Babol)]. *Journal of Motion Magazine*, 37, 131-163.
- Shiyani, M. (2002). Tahlili jāme'ešenāxti az vaz'iyat-e šāhrvandi dar Lorestan [Sociological analysis of the status of citizenship in Lorestan]. *Iranian Sociological Association Journal*, 4(3), 60-80.
- Shiyani, M., & Davoudvandi, T. (2010). Tahlili bar mizān-e āgāhi az hoquq-e šāhrvandi dar miyān-e dānešjuyān [An analysis of students' awareness of citizenship rights]. *Quarterly Planning for Welfare and Social Development*, 2(5), 35-60.

- Sisaman, M. (2000). Two concepts of social capital: Bourdieu vs. Putnam. *Paper Presented at ISTR Fourth International Conference, Ireland: Dublin.*
- Tajbakhsh, K. (2005). *Sarmāye-ye ejtemā'i (e'temād, democracy va towse'e)* [Social capital (trust, democracy and development)]. Tehran, Iran: Širāze.
- Woolcock, M. (2001). The place of social capital in understanding social and economic outcome. *Canadian Journal of Policy Researches*, 2(1), 11-17.
- Zokaei, M. S. (2002). Āmuzeš-e šāhrvandi [Citizenship education]. *Journal of Social Science Education*, 19(3), 22-29.

Iran Cultural Research

Abstract

بررسی نقش سرمایه اجتماعی در پایداری به فرهنگ شهروندی در بین شهروندان شهر کرمانشاه*

هابیل حیدرkhانی^۱

دریافت: ۱۳۹۶/۰۵/۲۲ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۱/۲۵

چکیده

فرهنگ شهروندی مجموعه‌ای از ارزش‌ها و هنجارها است که بیانگر سبک زندگی و شکل‌دهنده تعاملات انسانی در بافت نوین زندگی جمعی، و روی هم رفته، قابلیت‌های اکتسابی، هستند و توجه به آن در جامعه جدید، اهمیت فراوانی دارد. با توجه به اهمیت موضوع فرهنگ شهروندی، پژوهش حاضر با استفاده از روش میدانی، تکنیک پیمایش، ابزار تحقیق پرسش‌نامه و استفاده از نرم‌افزارهای SPSS و Smart PLS، در پی بررسی نقش سرمایه اجتماعی در پایداری به فرهنگ شهروندی است. جامعه آماری پژوهش حاضر شهر کرمانشاه است که تعداد ۳۸۴ نفر از شهروندان بالای ۱۸ سال این شهر با استفاده از فرمول کوکران به‌عنوان حجم نمونه، بررسی شده‌اند. نتایج تحقیق حاکی از این است که بین میزان کل سرمایه اجتماعی (۳۴ درصد) و ابعاد آن، یعنی اعتماد اجتماعی (۳۹ درصد) $(P=)$ ، حمایت اجتماعی (۳۰ درصد) $(P=)$ ، تعامل اجتماعی (۳۵ درصد) $(P=)$ ، انسجام اجتماعی (۳۲ درصد) $(P=)$ و آگاهی اجتماعی (۲۳ درصد) $(P=)$ ارتباط مثبت و معناداری وجود دارد؛ بنابراین، تمام فرضیه‌های پژوهش تأیید می‌شوند. همچنین، نتایج حاصل از الگوی معادله ساختاری (Smart PLS) نیز نشان می‌دهند که متغیر سرمایه اجتماعی، روی هم رفته ۵۳ درصد از واریانس متغیر پایداری به فرهنگ شهروندی را تبیین می‌کند؛ با در نظر داشتن مقادیر مربوط به حجم اثر، شاخص ضریب تعیین این مقدار، در حد متوسط ۲۸ درصد برآورد می‌شود.

کلیدواژه‌ها: سرمایه اجتماعی، شهروندی، فرهنگ شهروندی، شهر کرمانشاه

* داوران این مقاله: عبدالمحسین کلانتری (دانشیار جامعه‌شناسی دانشگاه تهران)؛ و یونس نوربخش (دانشیار جامعه‌شناسی دانشگاه تهران)

۱. استادیار جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اسلام‌آباد غرب، کرمانشاه، ایران.

h.heidarkhani@yahoo.com ✉

هزاره جدید در حالی آغاز شد که نیمی از جمعیت جهان در شهرها زندگی می‌کنند و پیش‌بینی‌ها حاکی از این است که تا سال ۲۰۵۰ میلادی، نسبت شهرنشینی در دنیا به ۶۵ درصد خواهد رسید. زندگی به شیوه شهری بر نحوه برقراری ارتباط انسان‌ها با یکدیگر و منطقه‌ای که در آن سکونت دارند، تأثیرگذار است. در چنین شرایطی، اگر شهرنشینان به کمک دولت‌ها و حکومت‌ها نیایند و در زندگی مدنی جامعه دخیل نشوند، خطر تمرکز امور، دور شدن از دموکراسی، کاهش کارایی، افزایش هزینه‌ها، یکسان‌سازی امور، و کاهش خلاقیت و طراوت در زندگی شهری، به وجود خواهد آمد (قنبری و دیگران، ۱۳۹۵، ۱۷۶).

مفهوم شهروندی را می‌توان جزء مفاهیم جدیدی دانست که با زندگی برآمده از تجدد و فرهنگ انسان اجتماعی درهم آمیخته است. شهروندی، ارتباط بسیار گسترده‌ای با مفاهیمی مانند جامعه مدنی، دموکراسی، و حاکمیت خوب دارد. در واقع، جامعه مدنی و شکل‌گیری نهادهای مدنی، تجربه عقلانی و موفق بشری است که سبب مشارکت قانونمند و توسعه سیاسی-اجتماعی شده و در نتیجه، زمینه پیشرفت در حوزه اقتصاد و فرهنگ و تمدن را برای جوامع فراهم کرده است (شیانی، ۱۳۸۱، ۲۰).

پدیده شهروندی از جمله پدیده‌هایی است که در دوران تحولات سیاسی-اجتماعی در جهان، بیش از پیش به آن توجه شده است. ارائه نظریه‌ها و گفتمان‌های روزافزون از سوی جامعه‌شناسان، فیلسوفان سیاسی، و حقوق‌دانان، در مورد حقوق شهروندی، نشان‌دهنده نیاز دنیای مدرن امروز به یافتن سازوکار اجرای حقوق شهروندی در سطح جوامع است. شهروندی یک سازه اجتماعی و در نتیجه، تابعی از بستر اجتماعی و زمینه فرهنگی جامعه است؛ از این رو، با توجه به تنوع و تفاوت فرهنگ‌ها با معانی فرهنگی متفاوتی از شهروندی روبه‌رو هستیم. به این ترتیب، امروزه مفهوم شهروندی با معنا و نگرش در مورد آن در گذشته بسیار متفاوت است و حقوق شهروندی، دارای حوزه‌های مختلفی است؛ به گونه‌ای که در کنار حقوق مدنی، سیاسی، و اجتماعی، حتی به نام حقوق فرهنگی نیز وجود دارد؛ از این رو، شهروندی فرهنگی در یک بیان واضح، ناظر به تأمین حقوق فرهنگی شهروندان است (فرجی، ۱۳۸۹، ۴۸۸).

تحولات چند دهه اخیر در راستای اهمیت یافتن فرهنگ و فرهنگی شدن عرصه‌های سیاسی، اجتماعی، و اقتصادی است؛ از این رو، فرهنگی شدن شهروندی نیز امری

گریزناپذیر است. شهروندی، مقوله‌ای جدای از «فرهنگ شهروندان» نیست. برای داشتن شهروندی فعال، باید مؤلفه‌ها و معنای شهروندی، برآمده و با در نظر گرفتن فرهنگ شهروندان باشد، نه صرف ملاحظات حقوقی یا تأکید یک‌سویه بر آرمان‌های ایدئولوژیک (هاشمیان فر و گنجی، ۱۳۸۸، ۲۷).

بنابراین، امروزه دیگر بحث از شهروندی محض نیست و فرهنگ شهروندی نیز مورد توجه است. فرهنگ شهروندی متأثر از سازه‌های انسان‌ساخت و جمعی است که الزاماتی را در قالب ارزش‌ها و هنجارها به زندگی انسانی وارد کرده‌اند، هرچند این الزامات در طول تاریخ یکسان نبوده‌اند، ولی سیر تاریخی مفهوم فرهنگ شهروندی، نشان‌دهنده وابستگی معنا و مصداق فرهنگ به ارزش‌های اجتماعی، فرهنگی، و اقتصادی شهروندی است (شاه‌طالبی و همکاران، ۱۳۸۹، ۵۹). فرهنگ شهروندی در قالب ارزش‌ها و هنجارهایی که بیانگر سبک زندگی و شکل‌دهنده تعاملات انسانی در بافت نوین زندگی جمعی و روی هم‌رفته، قابلیت‌های اکتسابی است، تعریف می‌شود (فاطمی‌نیا، ۱۳۸۶، ۳۹-۳۶).

یکی از عوامل مرتبط با فرهنگ شهروندی، میزان وجود سرمایه اجتماعی در جامعه است. امروزه، به جامعه‌شناسان ثابت شده است که سرمایه اجتماعی، یکی از شاخص‌های رشد و توسعه جوامع به‌شمار می‌آید و بدون آن، پیمودن راه توسعه دشوار می‌شود. توسعه شهری در بعد شهروندی نیز به‌عنوان یکی از ابعاد توسعه، با چگونگی و شیوه زندگی افراد یک جامعه، پیوند تنگاتنگی داشته و در پی بهبود وضعیت اجتماعی، اقتصادی، و فرهنگی جامعه است و برای تحقق آن نیز شکل‌گیری و تقویت سرمایه اجتماعی لازم است (حقیقتیان و حیدرخانی، ۱۳۹۳، ۶۸).

سرمایه اجتماعی، سود سرمایه‌گذاری در عرصه‌های سرمایه فیزیکی و سرمایه انسانی را افزایش می‌دهد. در جامعه‌ای که از سرمایه اجتماعی چشم‌گیری برخوردار است، همکاری آسان‌تر است. بی‌تردید امروزه رسیدن به توسعه، جامعه شهروندی، معیارهای جهان‌شمول، و بستر مناسب برای زیست اجتماعی، بدون وجود سرمایه اجتماعی امکان‌پذیر نیست (شارع‌پور و حسینی‌راد، ۱۳۸۷، ۱۳۲).

براین اساس، سرمایه اجتماعی، ثروتی است که در جوامع انسانی وجود دارد و نبود آن باعث افزایش آسیب‌ها و مسائل مختلف اجتماعی از جمله طلاق، بدگمانی‌های

خانمان برانداز، عدم مشارکت و... می شود و بنابراین، فرهنگ شهروندی را تحت تأثیر قرار می دهد و به عنوان یک محرک قوی در تقویت احساس شهروندی افراد برای تحقق شهروندی مطلوب، عمل می کند (افشارکهن و ناجی مهر، ۱۳۹۳، ۳۰)؛ بنابراین، در جوامع انسانی، افراد باید در پی تحقق شرایطی برای بالا بردن میزان سرمایه اجتماعی و همچنین، حفظ آن باشند.

با توجه به اینکه فرهنگ شهروندی، هنجارهای جامعه را رقم می زند، پایه های ارتباط میان شهروندان را شکل می دهد، امنیت و آرامش در آن آشکار است، و مشارکت شهروندان در فعالیت های مختلف را نشان می دهد، بررسی آن به عنوان یک مسئله مهم، ضرورت دارد و با توجه به نقش سرمایه اجتماعی در ایجاد چنین شرایطی، مقاله حاضر در پی یافتن پاسخ این پرسش است که آیا بین سرمایه اجتماعی و فرهنگ شهروندی در بین شهروندان شهر کرمانشاه ارتباط معناداری وجود دارد؟

کرمانشاه، یکی از کلان شهرهای مهم ایران و جزء ده شهر پرجمعیت کشور به شمار می آید. در این شهر، مذاهب مختلفی مانند شیعه، سنی (سنی شافعی و سنی حنفی)، اهل حق (علی الهی) و نعمت الهی رواج دارد. همچنین، مردم این شهر به زبان های کردی (با چندین لهجه مختلف)، لکی، لری، و فارسی صحبت می کنند و این تفاوت های مذهبی و قومیتی بر نوع و کیفیت فرهنگ شهروندی تأثیر گذاشته و نوعی فرهنگ درون گروهی یا برون گروهی جلوه گر می شود؛ بنابراین، موضوع فرهنگ شهروندی در این شهر مسئله ای مهم و اساسی و موضوعی قابل بررسی و مهم است.

۱. پیشینه پژوهش

قنبری و دیگران (۱۳۹۵) در این زمینه پژوهشی را با عنوان «بررسی رابطه بین گرایش به هویت ملی و هویت دینی با پایبندی به فرهنگ شهروندی در شهر کرمانشاه» انجام داده اند. جامعه آماری این پژوهش، تمام شهروندان بالای ۱۸ سال شهر کرمانشاه است که ۳۸۴ نفر از آن ها به عنوان حجم نمونه بررسی شده اند. نتایج پژوهش یادشده حاکی از این است که بین میزان کل هویت ملی و ابعاد آن، یعنی هویت سیاسی، هویت جغرافیایی، هویت تاریخی، و هویت فرهنگی، و همچنین، میزان کل هویت دینی و ابعاد آن، یعنی بعد اعتقادی، بعد پیامدی، و بعد مناسکی، با متغیر پایبندی به فرهنگ شهروندی، ارتباط مثبت و مستقیم وجود دارد.

گنجی و دیگران (۱۳۹۴) پژوهشی را با عنوان «نقش سرمایه اجتماعی و فرهنگی در میزان احساس شهروندی در شهر کاشان» انجام داده‌اند که حجم نمونه آن ۳۱۸ نفر بوده و با شیوه پیمایشی مبتنی بر پرسش‌نامه اجرا شده است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که بین میزان سرمایه اجتماعی و سرمایه فرهنگی با احساس شهروندی، رابطه معناداری وجود دارد.

افشارکهن و ناجی مهر (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان «بررسی تأثیر ابعاد ساختاری و شناختی سرمایه اجتماعی بر احساس شهروندی (مطالعه موردی: ساکنان ۱۸ سال به بالای شهر مشهد)» که در بین ۴۱۵ نفر از ساکنان مناطق ۱۳ گانه شهر مشهد و از طریق نمونه‌گیری چندمرحله‌ای انجام داده‌اند به این نتیجه دست یافته‌اند که بین احساس شهروندی و هریک از ابعاد سرمایه اجتماعی، رابطه مثبت و معناداری وجود دارد؛ به گونه‌ای که میزان اثرگذاری بعد شناختی سرمایه اجتماعی بر احساس شهروندی، $0/434$ و میزان اثرگذاری بعد ساختاری آن بر احساس شهروندی، $0/289$ است.

مهدوی و عاشوری (۱۳۹۳) پژوهشی را با عنوان «بررسی عوامل اجتماعی و اقتصادی مؤثر بر ارتقای فرهنگ شهروندی (مورد مطالعه: شهر بوشهر)» و با استفاده از روش پیمایش و تکنیک پرسش‌نامه در بین ۴۵۸ نفر از شهروندان شهر بوشهر انجام داده‌اند. نتایج به دست آمده از تجزیه و تحلیل داده‌ها در این پژوهش، نشان‌دهنده این است که متغیرهای آگاهی از حقوق شهروندی، آگاهی از رویدادها و مناسبات داخلی و خارجی، مسئولیت‌پذیری، و رسانه، بر ارتقای فرهنگ شهروندی، تأثیرگذار هستند. همچنین، متغیرهای قانون‌مداری، منافع جمعی، عام‌گرایی، دسترسی به مراکز فرهنگی، درآمد، و مسکن، رابطه معناداری با متغیر وابسته نداشته‌اند.

هاشمیان‌فر و عجمی (۱۳۹۱) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی فرهنگ شهروندی ساکنان بافت حاشیه‌ای شهر اصفهان»، به بررسی وضعیت فرهنگ شهروندی در میان ساکنان بافت حاشیه شهر اصفهان پرداخته‌اند. نمونه آماری این پژوهش، ۴۰۰ نفر بوده که به روش نمونه‌گیری سهمیه‌ای انتخاب شده‌اند. نتایج به دست آمده از آزمون متغیرهای مستقل با متغیر وابسته با توجه به مقادیر p جدول و نسبت‌های بحرانی نشان‌دهنده معنادار بودن ارتباط متغیرهای مستقل با متغیر وابسته پژوهش است. نتایج به دست آمده از الگوسازی معادله ساختاری پژوهش نشان می‌دهد که متغیر مشارکت اجتماعی با ضریب تأثیر ۹۹ درصد، بیشترین تأثیر را بر فرهنگ شهروندی افراد بافت حاشیه اصفهان داشته است.

پژوهش‌های میدلتون^۱ (۲۰۱۱) نشان داده است که نیاز ضروری شهروندان، فراگرفتن مهارت‌هایی برای شهروندی از قبیل توانایی گفت‌وگو، برنامه‌ریزی مالی، انتخاب درست، مهارت‌های استفاده از رسانه‌های جمعی، به‌دست آوردن سرمایه مالی، انتخاب همسر متعهد به جامعه، استفاده از فناوری به‌عنوان یک فعالیت گروهی، استفاده از اینترنت برای انجام فعالیت گروهی، استفاده از اینترنت برای انجام فعالیت شهروندی، مسئولیت‌پذیری در برابر توسعه، مشورت در انتخاب کار، تبلیغات و بازاریابی است.

پارک و شین^۲ (۲۰۰۳) در پژوهشی با عنوان «سرمایه اجتماعی و شهروندی دموکراتیک در کره جنوبی»، به مطالعه اثر سرمایه اجتماعی بر گسترش شهروندی دموکراتیک در بین افراد پرداخته‌اند. نتایج تحقیق آن‌ها نشان می‌دهد که درگیری اجتماعی به‌عنوان بعد عینی سرمایه اجتماعی، بیشتر جنبه رفتاری شهروندی را گسترش می‌دهد، در حالی که اعتماد اجتماعی به‌عنوان بعد ذهنی سرمایه، بیشتر وجه نگرشی شهروندی را ارتقا می‌بخشد.

لی^۳ (۱۹۹۹) پژوهشی را در سطح آسیا انجام داده و در آن ویژگی‌های زیر را برای شهروند خوب بودن لازم دانسته است: آگاهی از مسائل و مشکلات جامعه، مشارکت فعال در امور جامعه، مسئولیت‌پذیری، رفتار مبتنی بر اخلاق، پذیرش انتقاد، توانایی انتقاد، توانایی تصمیم‌گیری آگاهانه، آگاهی از حکومت و دولت، حس وطن‌پرستی، پذیرش مسئولیت خانواده، کسب آگاهی و دانش در مورد جامعه جهانی، احترام به تنوع و تکرر فرهنگی.

۲. جمع‌بندی و مقایسه با کار دیگران

همان‌گونه که مشاهده می‌شود، تاکنون پژوهش‌های فراوانی درباره سرمایه اجتماعی و تحقیقاتی نیز در مورد شهروندی انجام شده است، اما پژوهش‌هایی که ارتباط بین این دو متغیر را بررسی کنند، بسیار اندک بوده و تحقیقات انجام‌شده نیز با این پژوهش، کاملاً متفاوت هستند. نقش سرمایه اجتماعی و فرهنگی در میزان احساس شهروندی، بررسی تأثیر ابعاد ساختاری و شناختی سرمایه اجتماعی بر احساس شهروندی و سرمایه اجتماعی و شهروندی دموکراتیک، از جمله پژوهش‌هایی هستند که انجام شده‌اند و در اینجا نیز به آن‌ها اشاره شد.

1. Middleton
2. Park and shin
3. Lee

هرچند هریک از پژوهش‌های انجام‌شده دارای نتایج ارزشمندی هستند، اما پژوهش حاضر با آن‌ها متفاوت است و برخلاف آن‌ها، سرمایه اجتماعی را در ابعاد متعدد و گسترده‌تری بررسی می‌کند. همچنین، این پژوهش برخلاف کارهای انجام‌شده پیشین، به بررسی احساس شهروندی نمی‌پردازد، بلکه فرهنگ شهروندی را بررسی می‌کند که کاری متفاوت با پژوهش‌های دیگران است.

۳. مبانی نظری

۳-۱. نظریه‌های فرهنگ شهروندی

ماکس وبر^۱، شهروندی را به لحاظ تاریخی با رشد دولت‌شهرهای یونان باستان مرتبط می‌داند؛ در جایی که فضایی عمومی برای ارتباط آزاد و عقلانی میان کنشگران اجتماعی فراهم می‌شد، مفهوم شهر و تکامل تاریخی به‌عنوان هرم‌های مستقلى در تکوین نوعی تفکر تلفیقی در مورد آزادی، فردیت، و مدنیت، نقش حیاتی‌ای داشته‌اند. وی این ویژگی را منحصر به غرب می‌داند (ذکایی، ۱۳۸۱، ۶۹).

از نظر وبر، شهروندی در شهرها شکل گرفته است و در واقع، وابسته به مصلحت‌اندیشی و تدابیری بود که شهر به‌عنوان یک اتحادیه ایستایی و آیین جمعی - که اعضای آن براساس مالکیت زمین شهری و برخورداری از امور، وظایف و امتیازات ویژه مشخص می‌شدند - متعهد به در نظر گرفتن آن‌ها بود. از نظر او شهروند بودن به معنای توانایی مشارکت مردم در تصمیم‌گیری، تنظیم سیاست‌ها، و نیز شرکت داشتن در انتخاب رهبران بود و امتیازات ویژه آن‌ها شامل حق شهروندی همراه با انحصارات بازار، حقوق تجارت آزاد، جواز مبادله و حق کاهش دادوستد رقابت‌آمیز، مشارکت در امور قضایی، و موقعیت‌های ویژه برای مقاصدی مانند اهداف نظامی بود. از نظر حقوق اقتصادی، مهم‌ترین امتیازات مدنی در قالب حقوق صوری، به معنای حق داشتن انجمن‌های نیمه‌آزاد شهروندان نبود، بلکه ضامن مالکیت اربابی شهر به‌شمار می‌آمد (هزارجریبی و امانیان، ۱۳۹۰، ۷).

برایان ترنر و جنیفر ریدن^۲ بر این نظرند که شهروندی از یک سو بیانگر مجموعه‌ای از حقوق و

1. Max Weber
2. Brian Turner & Jennifer Raiden

تعهدات جهان‌شمول است که برای تمام اعضای یک ملت قابل دستیابی هستند و از سوی دیگر، مستلزم توسعه دموکراسی و مشارکت گروه‌های متنوع فرهنگی در تصمیم‌گیری‌ها است.

از نظر ترنر، توسعه مفهوم شهروندی ترکیبی است از:

۱. نگاه محافظه‌کارانه به شهروندی (ماهیت منفعل شهروندی، با تأکید بر توسعه از بالا به پایین، منزوی از جامعه مدنی، و انجام بخش عمده کارها، حتی امور مربوط به بخش خصوصی) از سوی دولت؛

۲. دیدگاه انقلابی در مورد شهروندی (ماهیت فعال شهروندی، با تأکید بر توسعه از پایین به بالا، مانند سازمان‌های مشارکتی محلی در عرصه عمومی و جوامع مدنی) (پورعزت و دیگران، ۱۳۸۸، ۱۱-۱۲).

ژانوسکی^۱ (۱۹۹۸) شهروندی را عضویت فعال افراد در قلمرو دولت-ملت دانسته است که به موجب آن، شهروندان از حقوق و تعهدات برابر برخوردارند. وی به بعد حقوقی شهروندی توجه بیشتری داشته است. به نظر ژانوسکی، حقوق شهروندی، حقوقی هستند که گروه‌های مختلف از آن‌ها حمایت می‌کنند، توسط دولت تثبیت و تأیید می‌شوند، و دارای ضمانت اجرایی هستند.

پارسونز^۲، شهروندی را نتیجه توسعه مدرنیته و دموکراتیک شدن جوامع دانسته و آن را به سه مقوله کردار اجتماعی، عضویت اجتماعی، و انسجام اجتماعی پیوند می‌دهد. از نظر او، شهروندی با این سه مقوله کلیدی، نوعی وابستگی دارد و درنهایت، به انسجام اجتماعی منجر می‌شود. به زعم وی، گروه‌هایی که همچنان بر ارزش‌های کهن خود تأکید می‌کنند و دید خاص‌گرایانه‌ای دارند، خود را با مقتضیات زمان و شرایط اجتماعی وفق نداده‌اند و درکی از شهروندی ندارند (حسام، ۱۳۸۱، ۱۱). یک شهروندی کامل، به دور از هرگونه تبعیض اجتماعی به معنای برخورداری همه اقشار و گروه‌های اجتماعی از حقوق و تعهدات شهروندی و آگاهی آنان از حقوق خود است (شیانی و داودوندی، ۱۳۸۹، ۴۲).

از دیدگاه هابرماس^۳ (به‌طور خاص) و در اندیشه سیاسی-اجتماعی معاصر به‌طور عام، این

1. Zhanosky

2. Parsons

3. Habermas

حوزه نوپدید به عنوان «حوزه عمومی» و «جامعه مدنی» مطرح شده است. از نظر وی، در بافت حوزه عمومی و جامعه مدنی است که افراد، نقش شهروندی کسب می‌کنند. در نقش شهروندی، فرد به عنوان عضو کامل جامعه خود، شأن حقوقی ویژه‌ای دارد. حوزه عمومی، عرصه‌ای است که در آن افراد به منظور مشارکت در مباحث باز و علنی، گرد هم می‌آیند. در چنین حوزه‌ای، اصول برابری و امکان دسترسی اصولی، غیرقابل حذف هستند. حوزه عمومی برخلاف نهادهایی که تحت سلطه خارجی یا دارای روابط قدرت درونی هستند، نویددهنده اصول مشارکت و نظام دموکراتیک است. در چنین حوزه‌ای، نتیجه و پیامد گفت‌وگو مهم نیست، بلکه مهم این است که روند گفت‌وگو و عقلانیت حاکم بر آن، دموکراتیک باشد. بر همین مبنا، وی مشارکت را معرف اصلی شهروندی می‌داند و آن را به شکل‌های مختلفی تحلیل کرده و به دسترسی برابر به حقوق مشارکتی توجه بیشتری داشته است. اعضای جامعه با توجه به توانایی تغییر حیات اجتماعی خود، در بافت حوزه عمومی به ایفای نقش شهروندی خواهند پرداخت که پیش شرط ظهور آن، تعدد و تکثر در شیوه‌های زندگی، ارتباطات عمومی، و مسئولیت شهروندی است (شیانی، ۱۳۸۱).

ترنر و مارشال^۱ با تأکید بر حق دسترسی به منابع اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی بر این نظرند که شهروندی، دسترسی افراد و گروه‌ها به منابع کمیاب را کنترل می‌کند؛ بنابراین، دسترسی به منابع می‌تواند عامل مؤثری در ایجاد احساس تعلق شهروندی در میان اعضای جامعه باشد. فردی که سرمایه اجتماعی و فرهنگی بیشتری دارد، می‌تواند از آنچه شبکه‌های اجتماعی و منابع دیگر فرهنگی و اقتصادی جامعه در اختیارش می‌گذارند، بهره‌مند شود و خود را در رابطه با جامعه تعریف کند، اما کسی که نتواند به این منابع دسترسی داشته باشد، یا دسترسی محدودتری داشته باشد، به همان نسبت خود را از جامعه جدا می‌بیند و احساس شهروندی او کمتر خواهد بود (گنجی و دیگران، ۱۳۹۴، ۴۴).

گی ارمه^۲ بر این نظر است که فرهنگ شهروندی دارای سه ویژگی است و نخستین ویژگی آن این است که شهروندی باید از پیش بر مبنای یک الفبای مقدماتی، یعنی بر اساس شناخت‌های حداقلی از تاریخ و محیط، پی‌ریزی شود. به عبارت دیگر، شهروند باید قادر باشد به سوی بیرون

1. Turner & Marshal
2. Gay Erme

بنگردد، پنجره را بگشاید، در انزوا زندگی نکند، و تنها با همسایگان نزدیک خود معاشرت نداشته باشد. دومین ویژگی کلی فرهنگ شهروندی، دستیابی به قواعد سلوک دموکراتیک حقیقی، چه به لحاظ رفتاری و چه از نظر ارزش‌های اخلاقی، است. شهروند باید از حقوق و همچنین از وظایف خود آگاه باشد. ویژگی سوم که اهمیت بنیادینی نیز دارد، سطح اخلاق مدنی است که ناشی از همان وحدت و اهمیت دو ویژگی پیشین است و نوعی ویژگی تکلیف‌مدارانه به‌شمار می‌آید. در جامعه‌ای که از نظر پوپر دموکراتیک بوده و کثرت‌گرایی و آزادی بر آن حاکم است، اخلاق مدنی بیشتر با جامعه سازگاری دارد (ارمه، ۱۳۷۶، ۱۷۲-۱۷۱).

۲-۳. نظریه‌های سرمایه اجتماعی

هرچند ریشه‌های بحث سرمایه اجتماعی را می‌توان در کارهای جامعه‌شناسان قرن نوزدهم، یعنی دورکیم^۱، وبر، مارکس^۲، وزیمل^۳ پیدا کرد (پورتس^۴ و دیگران، ۱۹۹۸؛ گریکس^۵، ۲۰۰۱)، اما نخستین کسی که این اصطلاح را به کار برد، هانی فان^۶ بود. بعدها جیمز کلمن^۷ نقش شرکت اجتماعی را در شکل‌گیری فرهنگ و تعلیم و تربیت شرح داد. سرمایه اجتماعی، مفهومی بود که مدتی از مباحث دور ماند، اما جین جاکوب^۸ آن را در اواخر دهه ۱۹۶۰ دوباره مطرح کرد، سپس لوری^۹ در دهه ۱۹۷۰ و کلمن در دهه ۱۹۸۰ آن را به تفصیل شرح دادند. همچنین، پیر بوردیو^{۱۰}، جامعه‌شناس فرانسوی، نیز پژوهش‌هایی در این مورد انجام داده است (وول کوک^{۱۱}، ۲۰۰۱، ۱۹۴). به‌طور کلی باید گفت، پیشرفت جدید مفهوم سرمایه اجتماعی، برآمده از سه تألیف کلیدی بوردیو، کلمن، و پاتنام، و تعدادی از نوشته‌های دیگر با همکاری جریان نظریه‌چندنظمی است.

جیمز کلمن، سرمایه اجتماعی را حاصل شرکت مجریان در ساختارهای اجتماعی می‌داند.

1. Durkheim
2. Marx
3. Simmel
4. Portes
5. Grix
6. Hani Fan
7. James Coleman
8. Jine Jakoob
9. Glenn Loury
10. Pierre Bourdieu
11. Woolcock

کلمن، به سرمایه اجتماعی در قالب موروثی کردن روابط بین و داخل مجریان در یک جامعه نظر دارد که به عده‌ای سود می‌رساند و به بعضی نیز سودی نمی‌رسد. سرمایه اجتماعی، یک واحد منفرد نیست، بلکه طیفی از واحدهای متفاوت است که به‌طور مشترک دو ویژگی دارند؛ همه آن‌ها دارای جنبه‌هایی از یک ساختار اجتماعی هستند و به مجریان خاصی که در داخل ساختار هستند، کمک می‌کنند. توسعه سرمایه اجتماعی به جنبه‌های قابلیت اعتماد، التزامات، و هنجارهای مؤثری گفته می‌شود که شرکت‌کنندگان در شبکه‌ها از آن نگهداری می‌کنند و به حفظ فرصت‌ها و منابع در حال پیشرفت بستگی دارد. کلمن، تشکیل و تخریب سرمایه اجتماعی و اثرات آن بر بستن روابط داخل گروه‌های شبکه‌ای را در نظر دارد. او همچنین، جایگاه ساختارهای اجتماعی در ایدئولوژی‌های مختلف و همچنین، نقش فراوانی و کمک دولتی در توسعه سرمایه اجتماعی را ارزیابی می‌کند. تعریف کلمن از سرمایه اجتماعی هنوز بر کارهای جامعه‌شناسی اخیر برتری دارد؛ هرچند پژوهشگران در آن تجدیدنظر کرده‌اند (سلمانی و دیگران، ۱۳۸۹، ۲۵).

پاتنام^۱ بر این نظر است که شرکت در اجتماع مانند شبکه‌های رسمی و شبکه‌های غیررسمی جامعه، محور اصلی مفهوم سرمایه اجتماعی است (پاتنام، ۲۰۰۰، ۵۶). وی می‌گوید، همکاری داوطلبانه در جامعه‌ای که سرمایه اجتماعی عظیمی را به شکل هنجارهای عمل متقابل و شبکه‌های مشارکت اجتماعی به ارث برده است، بهتر صورت می‌گیرد (پاتنام، ۱۳۸۰، ۱۳۸). شبکه‌های اجتماعی، مردم را بیشتر به همکاری و اعتمادپذیری تشویق می‌کنند تا شرایط انفرادی ناشی از پی‌جویی نفع شخصی (تاجبخش، ۱۳۸۴، ۱۲). سرمایه اجتماعی، برخلاف سرمایه اقتصادی، یک کالای عمومی است. شاید به همین دلیل است که اغلب، کم‌ارزش تلقی شده و تلاش زیادی برای افزایش آن انجام نمی‌شود. پاتنام سرمایه اجتماعی را (به‌عنوان نوعی همبستگی اجتماعی محلی به‌وجودآمده)، دارای ویژگی‌های زیر می‌داند:

۱. وجود مجموعه مترادفی از سازمان‌ها و شبکه‌های اجتماعی محلی؛
۲. سطوح بالای تعهد مدنی یا مشارکت در شبکه‌های اجتماعی محلی؛
۳. هویت محلی قوی و مثبت و نیز احساس تعانس و برابری با اعضای اجتماع محلی؛
۴. هنجارهای تعمیم‌یافته مربوط به اعتماد و کمک متقابل بین اعضای اجتماع محلی و اینکه آیا آن‌ها یکدیگر را به‌لحاظ فردی می‌شناسند یا خیر؛

۵. شبکه‌های مشارکت مدنی تجسم یافته و همکاری‌های موفقیت‌آمیز گذشته هستند که می‌توانند همچون الگویی فرهنگی برای همکاری آتی عمل کنند (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۳، ۲۷۸؛ برگرفته از محسنی تبریزی و آقامحسینی، ۱۳۸۹، ۱۴۹).

شاخص‌های سرمایه اجتماعی از نظر پاتنام عبارتند از اعتماد، هنجارها، و شبکه‌های مشارکت اجتماعی که با تسهیل کنش‌ها، کارایی جامعه را بهبود می‌بخشند. وی بر این نظر است که روابط متقابل میان منابع سرمایه اجتماعی، یعنی اعتماد، هنجارها، و شبکه‌های مشارکت که خود تقویت‌کننده و خودفزاینده هستند، از ویژگی‌های جامعه مدنی است. نبود این ویژگی‌ها، یعنی عهدشکنی، بی‌اعتمادی، فریب، بهره‌کشی، انزوا و بی‌نظمی، یکدیگر را در حفظ دوره‌های باطل توسعه نیافتگی تشدید می‌کنند (شادی‌طلب و حجتی کرمانی، ۱۳۸۷، ۳۷). پاتنام به هر دو بعد عینی و ذهنی، یعنی مشارکت مدنی و اعتماد اجتماعی در رابطه با شهروندی تأکید کرده است. در واقع، بنا بر نظر پاتنام، برای توسعه و رشد شهروندی، وجود هر دو بعد اعتماد و مشارکت مدنی ضروری است (رستگارخالد و عظیمی، ۱۳۹۱، ۱۱۴).

بورديو در طول دهه ۱۹۷۰ تا ۱۹۸۰ مفهوم سرمایه اجتماعی را توسعه داد، اما این کار او نسبت به قسمت‌های دیگر نظریه اجتماعی‌اش توجه کمتری را جلب کرد. یکی از سنگ بناهای نظری جامعه‌شناسی بورديو، در نظر گرفتن جامعه به مثابه مجموعه متکثری از حوزه‌های اجتماعی است. شکل‌های سرمایه (اقتصادی، فرهنگی، و اجتماعی) عوامل اساسی‌ای هستند که تعریف‌کننده موقعیت‌ها و امکانات کنشگران گوناگون در هر حوزه‌ای به‌شمار می‌آیند (سیسمن^۱، ۲۰۰۰). از نظر او، سرمایه در سه شکل بنیادین امکان بروز می‌یابد؛ به‌شکل سرمایه اقتصادی که قابلیت تبدیل شدن به پول را دارد و ممکن است در شکل حقوق مالکیت نهادینه شود، سرمایه فرهنگی که خود را بیشتر در تحصیلات و مدرک نشان می‌دهد، و سرمایه اجتماعی که از الزامات اجتماعی (ارتباطات) ساخته شده است و در شرایط معین، قابلیت تبدیل شدن به سرمایه اقتصادی را دارد و ممکن است به‌صورت عنوان اشرافی یا اصالت خانوادگی نهادینه شود (ماجدی و لهسایی‌زاده، ۱۳۸۵، ۹۴). وی بر این نظر بود که سرمایه اجتماعی یکی از ابعاد برجسته تحقیقات اجتماعی است و این اصول، باعث تقویت افراد و گروه‌ها می‌شوند (بورديو، ۱۹۸۰، ۴۵).

بورديو معتقد است كه عضويت در گروه‌ها و درگير بودن در شبكه‌هاي اجتماعي - كه در قالب گروه‌ها بروز مي‌يابد - و روابط اجتماعي حاصل از اين عضويت مي‌تواند در تلاش براي بهبود موقعيت اجتماعي كنجگران در حوزه‌هاي مختلف به كار رود. انجمن‌هاي داوطلبانه، اتحاديده‌هاي تجاري، احزاب سياسي، و انجمن‌هاي سري، همگي نمونه‌هاي جديدي از سرمايه اجتماعي به‌شمار مي‌آيند (بورديو، ۱۹۸۰، ۴۵). از نگاه بورديو، افراد بايد در شبكه‌هاي اجتماعي حضور فعال داشته باشند تا امكان دستيابي به منافعشان فراهم شود. براي اساس، تلاش‌هاي فردي هريك از افراد در درون شبكه روابط، مي‌تواند باعث پويائي جامعه شود و زمينه شهروندي اجتماعي را فراهم كند (افشاركهن و ناجي‌مهر، ۱۳۹۳، ۳۵).

فرانسيس فوكوياما^۱، سرمايه اجتماعي را در چارچوبي اقتصادي مطرح مي‌كند. وي با بهره‌گيري از مفهوم سرمايه اجتماعي، يك نظريه اعتماد اجتماعي تدوين مي‌كند و در آن مطرح مي‌كند كه قدرت و كارائي سرمايه اجتماعي در جامعه به ميزان پايبندى اعضاي آن جامعه به هنجارها و ارزش‌هاي مشترك و توانائي آن‌ها براي چشم‌پوشي از منافع شخصي در راستاي خير و سعادت همگاني بستگي دارد (محسني تبريزي و آقاحسني، ۱۳۸۹، ۱۵۰).

جدول شماره (۱). تعريف‌هاي ديگري از سرمايه اجتماعي

صاحب‌نظران	تعريف سرمايه اجتماعي
بلي‌ويو، آريلي، ويد	يك شبكه ارتباطي شخصي منحصربه‌فرد و وابستگي نهادي ممتاز (بلي‌ويو، ۱۹۹۶، ۱۵۷۲).
پورتس	توانائي افراد براي دستيابي به منافع پايدار از طريق عضويت در شبكه‌هاي اجتماعي يا ساختارهاي اجتماعي ديگر (پورتس، ۱۹۹۸، ۶).
اوستروم ^۲	سرمايه اجتماعي، دانش، ادراك، هنجارها، قوانين، و انتظارات مشترك درباره الگوهاي تعاملات است كه گروهى از افراد در برخورد با مسئله‌هاي پيچيده اجتماعي، موقعيت‌هاي عمل جمعي با خود به سازمان مي‌آورند... افراد بايد روش‌هاي تقويت انتظارات و اعتماد متقابل را براي غلبه بر وسوسه‌هاي کوتاه‌مدت ناخوشايند پيدا كنند.
برهم، ران	بافتى از ارتباطات تعاوني ميان شهرونداني كه براي رفع مشكلات به يكدیگر كمك مي‌كنند (برهم و راهن، ۱۹۹۷، ۹۹۹).
روبيسون و سيلس	احساس همدردى، نگراني، همدلى، احترام، حس اجبار و اعتماد يك شخص يا گروه به شخص يا گروه ديگر.

- Francis Fukuyama
- Ostrom

تعاريف سرمايه اجتماعي	صاحب نظران
نهاده‌ها، روابط، نگرش‌ها و ارزش‌هایی که تعاملات بین اشخاص را مدیریت کرده و به توسعه اقتصادی و اجتماعی کمک می‌کنند.	گروتارت و ون باستلار ^۱
روابطی که اشخاص در آن سرمایه‌گذاری می‌کنند و جریانی از منافع را به وجود می‌آورند.	بینگتون
یک شبکه از پدیده‌های اجتماعی مرتبط (به‌ویژه نقشی که روابط بین فردی و عضویت در شبکه‌های اجتماعی در تبادل اجتماعی کارآمد بازی می‌کند).	فافیچمپس
سرمایه اجتماعی در آغاز، مجموعه‌ای از فرایندها است که به تولید برون‌بودهایی منجر می‌شود که حاصل کنش‌های اجتماعی است؛ بنابراین، سرمایه اجتماعی، مجموعه‌ای از کنش‌های اجتماعی شامل آن‌دسته از کنش‌ها است که یا خود بادوام هستند یا بر روی آن‌هایی که بادوام هستند، اثر می‌گذارند (کولیر، ۱۹۹۸، ۶).	کولیر ^۲

(منبع: حقیقتیان و حیدرخانی، ۱۳۹۳، ۷۷)

۴. چارچوب نظری پژوهش

در مقاله حاضر از نظریه‌های مختلفی به‌عنوان مبانی نظری استفاده شده است، اما تنها تعدادی از نظریه‌ها که مبنای استخراج فرضیه‌ها هستند، چارچوب نظری پژوهش حاضر را تشکیل می‌دهند. ترنر و مارشال با تأکید بر حق دسترسی به منابع اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی بر این نظرنند که نوع و میزان دسترسی افراد و گروه‌ها به منابع کمیاب، وضعیت شهروندی را کنترل می‌کند؛ بنابراین، دسترسی به منابع می‌تواند عامل مؤثری در ایجاد احساس تعلق شهروندی در میان اعضای جامعه باشد. فردی که سرمایه اجتماعی و فرهنگی بیشتری دارد می‌تواند از آنچه شبکه‌های اجتماعی و منابع دیگر فرهنگی و اقتصادی جامعه در اختیار می‌گذارند، بهره‌مند شده و خود را در رابطه با جامعه تعریف کند، اما کسی که نتواند به این منابع دسترسی داشته باشد یا دسترسی محدودتری داشته باشد، به همان نسبت، خود را از جامعه جدا می‌بیند و احساس شهروندی او کمتر خواهد بود (گنجی و دیگران، ۱۳۹۴، ۴۴).

پاتنام به هر دو بعد عینی و ذهنی، یعنی مشارکت مدنی و اعتماد اجتماعی در رابطه با شهروندی تأکید کرده است. در واقع، بنا بر نظر پاتنام، وجود هر دو بعد اعتماد و مشارکت مدنی در توسعه و رشد شهروندی ضروری است (رستگار خالد و عظیمی، ۱۳۹۱، ۱۱۴). بورديو بر این نظر است که عضویت در گروه‌ها و درگیر بودن در شبکه‌های اجتماعی، که در

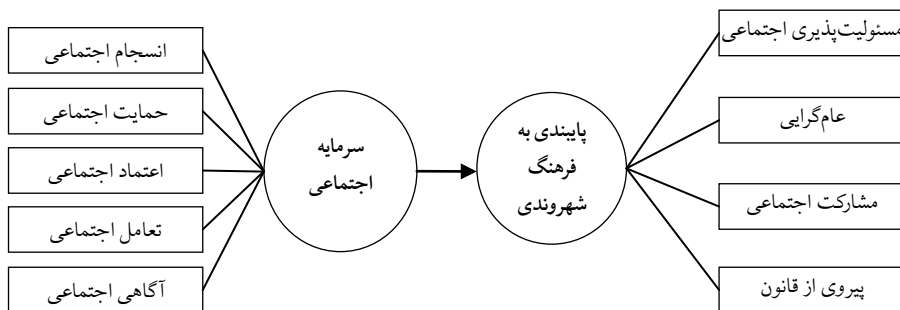
1. Grootart and Van Bastelaer
2. Collier

قالب گروه‌ها رخ می‌دهد، و روابط اجتماعی حاصل از عضویت می‌تواند در تلاش برای بهبود موقعیت اجتماعی کنشگران در حوزه‌های مختلف به‌کار رود (بورديو، ۱۹۸۰، ۴۵).

از نگاه بورديو، افراد باید در شبکه‌های اجتماعی حضور فعالی داشته باشند تا امکان دستیابی به منافعشان فراهم شود. براین اساس تلاش‌های فردی هر یک از افراد در درون شبکه روابط، می‌تواند باعث پویایی جامعه شود و زمینه شهروندی اجتماعی را فراهم کند (افشارکهن و ناجی‌مهر، ۱۳۹۳، ۳۵).

پارک و شین (۲۰۰۳) در پژوهشی با عنوان «سرمایه اجتماعی و شهروندی دموکراتیک در کره جنوبی»، به مطالعه اثر سرمایه اجتماعی بر گسترش شهروندی دموکراتیک در بین افراد پرداخته‌اند. نتایج تحقیق آن‌ها نشان می‌دهد که درگیری اجتماعی به‌عنوان بعد عینی سرمایه اجتماعی، بیشتر جنبه رفتاری شهروندی را توسعه می‌دهد، درحالی‌که اعتماد اجتماعی به‌عنوان بعد ذهنی سرمایه، بیشتر وجه نگرشی شهروندی را ارتقا می‌بخشد.

بنابراین، از نظریه‌های ترنر و مارشال، پاتنام، بورديو و پژوهش پارک و شین (۲۰۰۳) این فرضیه اصلی استخراج می‌شود که: «بین سرمایه اجتماعی و پایبندی به فرهنگ شهروندی ارتباط وجود دارد.

شکل شماره (۱). الگوی نظری پژوهش

۵. فرضیه‌های پژوهش

فرضیه‌های پژوهش عبارت‌است از:

۱. بین سرمایه اجتماعی و پایبندی به فرهنگ شهروندی، ارتباط وجود دارد؛

۲. بین انسجام اجتماعی و پابندی به فرهنگ شهروندی، ارتباط وجود دارد؛
۳. بین حمایت اجتماعی و پابندی به فرهنگ شهروندی، ارتباط وجود دارد؛
۴. بین اعتماد اجتماعی و پابندی به فرهنگ شهروندی، ارتباط وجود دارد؛
۵. بین تعامل اجتماعی و پابندی به فرهنگ شهروندی، ارتباط وجود دارد؛
۶. بین آگاهی اجتماعی و پابندی به فرهنگ شهروندی، ارتباط وجود دارد.

۶. روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر روش، میدانی بوده و با تکنیک پیمایش انجام شده است. همچنین، این تحقیق از نظر هدف، یک بررسی کاربردی، از نظر وسعت، پهنانگر، از نظر دامنه، خرد، و از نظر زمانی، یک بررسی مقطعی است. در این مطالعه برای جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز از ابزار پرسش‌نامه محقق‌ساخته استفاده شده است. پیش از آغاز پیمایش، پرسش‌نامه ابتدایی، آزمون شد و با استفاده از نتایج به‌دست‌آمده، کاستی‌های موجود برطرف و پرسش‌نامه نهایی تنظیم شد. برای اطمینان از اعتبار پرسش‌نامه، از نظرات استادان و کارشناسان مربوطه و همچنین، از آزمون آلفای کرونباخ برای پایایی پرسش‌نامه بهره‌برده‌ایم و براساس ضریب آلفا، ضریب پایایی تمام متغیرها، بالاتر از ۰/۷ است.

جدول شماره (۲). پایایی پرسش‌نامه نهایی براساس ضریب آلفای کرونباخ

متغیر	شاخص	ضریب آلفا
	انسجام اجتماعی	۰/۷۱۶
	حمایت اجتماعی	۰/۷۰۹
سرمایه اجتماعی	اعتماد اجتماعی	۰/۸۲۴
	تعامل اجتماعی	۰/۸۰۱
	آگاهی اجتماعی	۰/۷۳۴
	مسئولیت‌پذیری اجتماعی	۰/۸۰۵
پابندی به فرهنگ شهروندی	عام‌گرایی	۰/۸۲۱
	مشارکت اجتماعی	۰/۷۸۸
	گرایش به پیروی از قانون	۰/۷۴۵

جامعه آماری این پژوهش، تمام شهروندان بالای ۱۸ سال شهر کرمانشاه است که تعداد آن‌ها حدود ۷۵۰ هزار نفر بوده است. از آنجاکه به‌طور طبیعی، امکان مطالعه دیدگاه‌های تمام ساکنان وجود نداشت، از شیوه «نمونه‌گیری» برای تبیین نظریه‌های افراد مورد مطالعه استفاده شده است و براساس فرمول کوکران، تعدادی از افراد (۳۸۴ نفر) که معرف جامعه آماری تشخیص داده شدند، به‌عنوان حجم نمونه، انتخاب و مطالعه شده‌اند.

$$n = \frac{\frac{(1/96)^2 \times (0/5)(0/5)}{(0/05)^2}}{1 + \frac{1}{65000} \left(\frac{(1/96) \times (0/5)(0/5)}{(0/05)^2} - 1 \right)} = 382$$

$$N = 750000 \quad t = 1/96 \quad P = 0/5 \quad Q = 0/5 \quad d = 0/05$$

$$n = \frac{\frac{(1/96)^2 \times (0/5)(0/5)}{(0/05)^2}}{1 + \frac{1}{750000} \left(\frac{(1/96) \times (0/5)(0/5)}{(0/05)^2} - 1 \right)} = 384$$

روش نمونه‌گیری در این پژوهش، شیوه نمونه‌گیری دومرحله‌ای با استفاده از نمونه‌گیری خوشه‌ای و سپس، نمونه‌گیری تصادفی ساده است؛ به‌این‌ترتیب که تعدادی از محله‌های شهر کرمانشاه انتخاب و از هر محله به‌صورت تصادفی، نمونه نهایی مطالعه شد. پرسش‌نامه‌های پژوهش در محله‌های نوبهار، الهیه، متخصصین، مسکن، و فرهنگیان فاز ۲ پخش شدند. داده‌ها پس از گردآوری، با استفاده از نرم‌افزار آماری اسپاس‌اس و اسمارت پی‌ال‌اس^۱ تجزیه و تحلیل شدند و در این راستا برای آزمون فرضیه‌ها، آزمایش‌های آماری متناسب، به‌کار گرفته شد.

۷. تعریف متغیرهای پژوهش

پایبندی به فرهنگ شهروندی: فرهنگ شهروندی مجموعه‌ای از ارزش‌ها، نگرش‌ها، باورها، رفتارها، و قواعد مشترک بنیادین است که احساس تعلق به جامعه، احترام به میراث مشترک، و به‌رسمیت‌شناسی حقوق و وظایف شهروندی را در فرد ایجاد می‌کند (همتی و احمدی، ۱۳۹۳، ۱۶۲). در مقاله حاضر، فرهنگ شهروندی با ۴ شاخص مسئولیت‌پذیری اجتماعی، عام‌گرایی، مشارکت اجتماعی، و گرایش به پیروی از قانون، سنجیده شده است.

1. smart PLS

سرمایه اجتماعی: اصطلاح سرمایه اجتماعی به سرمایه‌هایی از قبیل اعتماد اجتماعی، هنجارها، و شبکه‌هایی که مردم برای حل مشکلات عمومی ترسیم می‌کنند، گفته می‌شود و با مفاهیمی از قبیل مشارکت، اعتماد، حمایت، و ارتباطات اجتماعی پیوند یافته است (آدام و رنسوویچ^۱، ۲۰۰۳). در مقاله حاضر، سرمایه اجتماعی با شاخص‌های انسجام اجتماعی، حمایت اجتماعی، اعتماد اجتماعی، و آگاهی اجتماعی، بررسی شده است.

۸. یافته‌های توصیفی

نتایج فراوانی متغیر جنسیت نشان می‌دهد که ۵۵ درصد پاسخ‌گویان، مرد، و ۴۵ درصد، زن بوده‌اند. نتایج فراوانی متغیر سن نشان می‌دهد که ۱۶ درصد پاسخ‌گویان، ۱۸ تا ۲۱ سال، ۱۲ درصد، ۲۲ تا ۲۵ سال، ۲۰ درصد، ۲۶ تا ۲۹ سال، ۲۲ درصد، ۳۰ تا ۳۵ سال، ۱۴ درصد، ۳۶ تا ۴۰ سال، ۶ درصد، ۴۱ تا ۵۰ سال، ۵ درصد، ۵۱ تا ۶۰ سال و ۵ درصد، بالاتر از ۶۰ سال سن داشته‌اند.

نتایج فراوانی متغیر تحصیلات نیز نشان می‌دهد که ۳۵ درصد پاسخ‌گویان دارای مدرک دیپلم، ۲۴ درصد، دارای مدرک کاردانی، ۳۳ درصد آن‌ها دارای مدرک کارشناسی، و ۸ درصد نیز دارای مدرک کارشناسی ارشد و بالاتر هستند.

جدول شماره (۳). آمار توصیفی پابندی به فرهنگ شهروندی

وضعیت مؤلفه					شاخص‌های توصیفی			متغیرهای پژوهش	
جمع کل	خیلی زیاد (۵)	زیاد (۴)	متوسط (۳)	کم (۲)	خیلی کم (۱)	انحراف معیار	میانگین		
۳۸۴	۵۴	۷۶	۱۶۱	۶۷	۲۶	۰/۹۱	۳/۱۶	مسئولیت‌پذیری اجتماعی	
۳۸۴	۴۷	۱۰۶	۱۲۹	۵۰	۵۲	۰/۸۸	۳/۱۰	عام‌گرایی	
۳۸۴	۸۰	۱۰۵	۱۴۰	۲۹	۳۰	۰/۹۹	۳/۴۶	مشارکت اجتماعی	
۳۸۴	۴۸	۱۱۰	۱۲۰	۸۷	۱۹	۰/۹۱	۳/۲۳	گرایش به پیروی از قانون	
								۳/۲۴	نمره کل پابندی به فرهنگ شهروندی

1. Adam, Frane and Roncevic

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند که در بین شاخص‌های پایبندی به فرهنگ شهروندی، مشارکت اجتماعی دارای بیشترین میانگین (۳/۴۶) و عام‌گرایی دارای کمترین میانگین (۳/۱۰) است. همچنین، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، ۳/۱۶ و گرایش به پیروی از قانون، ۳/۲۳ است. نمره کل پایبندی به فرهنگ شهروندی، ۳/۲۴ است که نشان می‌دهد، پایبندی به فرهنگ شهروندی در سطح بالاتر از متوسط است.

جدول شماره (۴). آمار توصیفی سرمایه اجتماعی

وضعیت مؤلفه						شاخص‌های توصیفی		متغیرهای پژوهش	
جمع کل	خیلی زیاد (۵)	زیاد (۴)	متوسط (۳)	کم (۲)	خیلی کم (۱)	انحراف معیار	میانگین		
۳۸۴	۴۲	۷۳	۱۴۰	۹۷	۳۲	۰/۹۷	۲/۹۹	اعتماد اجتماعی	
۳۸۴	۸۳	۱۰۷	۱۱۹	۴۰	۳۵	۰/۹۴	۳/۴۲	تعامل اجتماعی	
۳۸۴	۹۵	۱۱۰	۱۱۶	۳۵	۲۸	۰/۹۴	۳/۵۵	انسجام اجتماعی	
۳۸۴	۴۲	۶۲	۱۱۸	۹۲	۷۰	۰/۹۳	۲/۷۸	آگاهی اجتماعی	
۳۸۴	۶۷	۵۰	۸۱	۱۰۰	۸۶	۰/۹۲	۲/۹۷	حمایت اجتماعی	
								۳/۱۴	نمره کل سرمایه اجتماعی

یافته‌ها نشان می‌دهد که در بین شاخص‌های سرمایه اجتماعی، انسجام اجتماعی دارای بیشترین میانگین، یعنی ۳/۵۵ و آگاهی اجتماعی دارای کمترین میانگین، یعنی ۲/۷۸ است. همچنین، میانگین تعامل اجتماعی، ۳/۴۲، اعتماد اجتماعی، ۲/۹۹، و حمایت اجتماعی، ۲/۹۷ است. میانگین کلی سرمایه اجتماعی، ۳/۱۴ است که نشان می‌دهد پاسخ‌گویان کمی بالاتر از متوسط، از سرمایه اجتماعی برخوردارند.

۸. یافته‌های استنباطی

برای استفاده از آزمون‌های پارامتریک، پیش شرطی با عنوان «شرط نرمال بودن داده‌ها» وجود دارد؛ ازاین‌رو، به‌منظور بررسی نرمال بودن عامل‌ها از آزمون تک‌نمونه‌ای کلموگروف-اسمیرنوف استفاده شده است.

H_0 : داده‌ها توزیع نرمالی دارند؛

H_1 : داده‌ها توزیع نرمالی ندارند.

جدول شماره (۵). آزمون کلموگروفا-اسمیرنف برای تعیین نرمال بودن متغیرهای پژوهش

متغیرها	اعتماد اجتماعی	انسجام اجتماعی	حمایت اجتماعی	تعامل اجتماعی	آگاهی اجتماعی
مقادیر کلموگروفا-اسمیرنف	۲/۹۹	۳/۵۵	۲/۹۷	۳/۴۲	۲/۷۸
سطح معناداری (دو دامنه)	۰/۲۳	۰/۰۸	۰/۰۹	۰/۱۷	۰/۱۴

با توجه به داده‌های جدول شماره (۵) می‌توان نتیجه گرفت که بیشتر بودن مقادیر سطح معناداری تمام متغیرهای پژوهش از ۰/۰۵، نشان‌دهنده نرمال بودن توزیع داده‌ها است و می‌توان در تحلیل فرضیه‌های پژوهش، آزمون‌های پارامتریک را به کار گرفت.

۹. آزمون فرضیه‌ها

فرضیه اول. بین سرمایه اجتماعی و ابعاد مختلف آن (انسجام، تعامل، حمایت، اعتماد، و آگاهی) با پایبندی به فرهنگ شهروندی، ارتباط وجود دارد.

برای بررسی فرضیه‌های پژوهش مبنی بر ارتباط بین سرمایه اجتماعی و ابعاد مختلف آن (انسجام، تعامل، حمایت، اعتماد، و آگاهی) با پایبندی به فرهنگ شهروندی، از آزمون ضریب همبستگی پیرسن استفاده شده و یافته‌ها به شرح جدول زیر است.

جدول شماره (۶). همبستگی بین متغیرهای مستقل و وابسته پژوهش

نام متغیر		شاخص‌ها
پایبندی به فرهنگ شهروندی	ضریب همبستگی	
سطح معناداری	۰/۰۰۰	سرمایه اجتماعی
انسجام اجتماعی	۰/۳۲	
تعامل اجتماعی	۰/۳۵	
حمایت اجتماعی	۰/۳۰	
اعتماد اجتماعی	۰/۳۹	
آگاهی اجتماعی	۰/۲۳	
میزان کل سرمایه اجتماعی	۰/۳۴	

یافته‌ها حاکی از این است که بین تمام ابعاد سرمایه اجتماعی و همچنین، میزان کل آن با پایبندی به فرهنگ شهروندی در شهر کرمانشاه، رابطه مثبت، مستقیم، و معناداری وجود دارد. در این میان، رابطه بین اعتماد اجتماعی و پایبندی به فرهنگ شهروندی، دارای بیشترین ضریب

فصلنامه علمی-پژوهشی

۷۰

دوره یازدهم، شماره ۲
تابستان ۱۳۹۷
پیاپی ۴۲

همبستگی ($P=0/39$) و رابطه بین آگاهی اجتماعی و پایبندی به فرهنگ شهروندی، دارای کمترین ضریب همبستگی ($P=0/23$) است.

همچنین، بین تعامل اجتماعی ($P=0/35$)، انسجام اجتماعی ($P=0/32$)، و حمایت اجتماعی ($P=0/30$) با پایبندی به فرهنگ شهروندی، ارتباط مثبت و معناداری وجود دارد؛ بنابراین، می توان استدلال کرد که هرچه میزان گرایش به سرمایه اجتماعی ($P=0/34$) و ابعاد آن بیشتر شود، میزان پایبندی به فرهنگ شهروندی از دیدگاه شهروندان شهر کرمانشاه بیشتر می شود و تمام فرضیه های پژوهش حاضر تأیید می شوند.

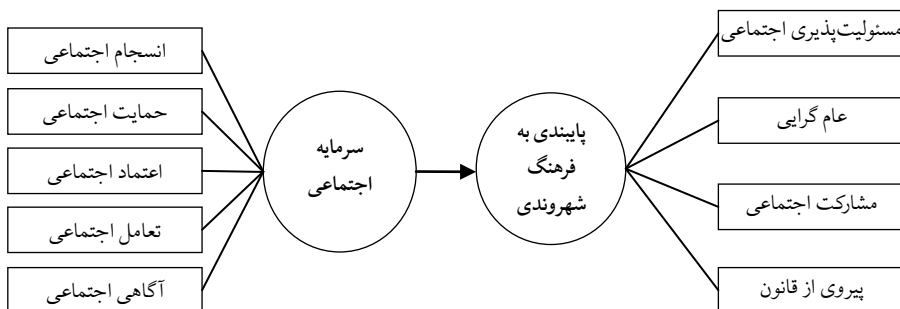
یافته های حاصل از آزمون همبستگی پیرسن نشان می دهند که بین تمام ابعاد سرمایه اجتماعی و همچنین، میزان کل آن، با پایبندی به فرهنگ شهروندی در شهر کرمانشاه، رابطه مثبت، مستقیم، و معناداری وجود دارد. اکنون به منظور تعیین شدت و جهت تأثیر ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی بر پایبندی به فرهنگ شهروندی در بین شهروندان بالای ۱۸ سال ساکن در شهر کرمانشاه، از یک الگوی معادله ساختاری بهره برده ایم. در این پژوهش با استفاده از روش الگوسازی معادلات ساختاری، الگوهای معادله ساختاری پژوهش آزمون شده اند. رویکرد در این قسمت، رویکرد دومرحله ای است؛ به این معنا که پس از تدوین الگوی نظری پژوهش لازم است به بحث برآورد الگو یا به عبارت دیگر، برآورد پارامترهای آزاد در الگو و تحلیل شاخص های جزئی و کلی آن پردازیم تا مشخص شود که آیا داده های تجربی در مجموع، حمایت کننده الگوی نظری تدوین شده هستند یا خیر.

معادلات ساختاری به روش حداقل مربعات (PLS) برخلاف روش کواریانس محور (نرم افزارهایی مانند AMOS، LISREL و EQS) فاقد شاخص های برازش الگو مبتنی بر کای دو برای بررسی میزان مطابقت الگوی نظری با داده های گردآوری شده هستند. این امر به ماهیت پیش بین محور PLS بستگی دارد؛ بنابراین، شاخص های برازش (مانند شاخص های افزونگی^۱ و حشو^۲ یا شاخص GOF) که همراه با این رویکرد توسعه یافته اند، به بررسی کیفیت الگو در پیش بینی متغیرهای وابسته مربوط می شوند؛ در واقع، این شاخص ها نشان می دهند الگوی اندازه گیری معرف ها تا چه حد توانایی پیش بینی سازه زیربنایی خود را دارد و الگوی ساختاری

1. communality
2. redundancy

متغیرهای برون‌زا تا چه حد و با چه کیفیتی قادر به پیش‌بینی متغیرهای درون‌زای مدل است. برآوردهای مربوط به شاخص‌های ارزیابی کلیت الگوی ساختاری و پارامترهای اصلی این الگو (اثر متغیر سرمایه اجتماعی بر پایداری به فرهنگ شهروندی) در شکل و جدول‌های زیر گزارش شده است:

شکل شماره (۲). الگوی معادله ساختاری اثر سرمایه اجتماعی بر پایداری به فرهنگ شهروندی

جدول شماره (۷). برآورد شاخص‌های ارزیابی کلیت الگوی معادله ساختاری

شاخص	GOF	SRMR	NFI
مقدار	۰/۸۲	۰/۰۸۴	۰/۹۰

شاخص‌های ارزیابی کلیت الگوی معادله ساختاری در مجموع بیانگر این است که داده‌ها، الگوی نظری پژوهش را پشتیبانی می‌کنند؛ به عبارت دیگر، برازش داده‌ها به الگو برقرار است و شاخص‌ها بر مطلوبیت الگوی معادله ساختاری دلالت دارند.

جدول شماره (۸). برآورد اثر متغیر سرمایه اجتماعی بر پایداری به فرهنگ شهروندی

متغیر مستقل	مسیر	متغیر وابسته	ضریب تعیین	ضریب اثر	مقدار بحرانی	سطح معناداری
سرمایه اجتماعی	<---	پایداری به فرهنگ شهروندی	۰/۲۸۴	۰/۵۳۳	۱/۲	۰/۰۰۱

مقادیر برآورده شده در جدول شماره (۸) بیانگر این هستند که: ۱. متغیر سرمایه اجتماعی در مجموع، ۰/۵۳ از واریانس متغیر پایداری به فرهنگ شهروندی را تبیین می‌کند. با در نظر

گرفتن مقادیر مربوط به حجم اثر شاخص ضریب تعیین، این مقدار در حد متوسط (۰/۲۸) برآورد می‌شود؛ به عبارت دیگر، متغیر سرمایه اجتماعی در ابعاد مختلف، در حد متوسط قادر به تبیین واریانس متغیر پایداری به فرهنگ شهروندی شهروندان است؛ ۲. اثر متغیر سرمایه اجتماعی بر پایداری به فرهنگ شهروندی به لحاظ آماری، معنادار است؛ بنابراین، فرضیه کلی پژوهش مبنی بر اینکه متغیر سرمایه اجتماعی بر پایداری به فرهنگ شهروندی تأثیر دارد، تأیید می‌شود. با توجه به مقدار ضریب تأثیر می‌توان گفت، اثر متغیر سرمایه اجتماعی بر متغیر پایداری به فرهنگ شهروندی، مثبت، مستقیم، و در حد متوسط برآورد می‌شود؛ به این معنا که افزایش میزان سرمایه اجتماعی می‌تواند در حد متوسط سبب تقویت پایداری به فرهنگ شهروندی شود.

بحث و نتیجه گیری

همان‌گونه که مطرح شد، تحولات چند دهه اخیر در مسیر اهمیت یافتن فرهنگ و فرهنگی شدن عرصه‌های سیاسی، اجتماعی، و اقتصادی است؛ از این رو، فرهنگی شدن شهروندی نیز به امری گریزناپذیر تبدیل شده است. امروزه دیگر بحث از شهروندی محض نیست و فرهنگ شهروندی نیز مورد توجه است. فرهنگ شهروندی متأثر از سازه‌های انسان‌ساخت و جمعی است که الزاماتی را در قالب ارزش‌ها و هنجارها به زندگی انسانی وارد کرده‌اند. اگرچه این الزامات در طول تاریخ یکسان نبوده‌اند، ولی سیر تاریخی مفهوم فرهنگ شهروندی نشان‌دهنده وابستگی معنا و مصداق فرهنگ به ارزش‌های اجتماعی، فرهنگی، و اقتصادی شهروندی است.

در همین راستا و با توجه به اهمیت و ضرورت بررسی نقش سرمایه اجتماعی در پایداری به فرهنگ شهروندی، در این پژوهش به تحلیل و بررسی ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی، مانند اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی، تعامل اجتماعی، حمایت اجتماعی، و آگاهی اجتماعی، به عنوان متغیرهای مستقل و رابطه آن با پایداری به فرهنگ شهروندی در شهر کرمانشاه به عنوان متغیر وابسته، پرداختیم.

یافته‌ها حاکی از این است که بین تمام ابعاد سرمایه اجتماعی و همچنین، میزان کل آن، با پایداری به فرهنگ شهروندی از دیدگاه شهروندان، رابطه مثبت، مستقیم، و معناداری وجود

دارد. در این میان، رابطه بین اعتماد اجتماعی و پایداری به فرهنگ شهروندی ($P=39\%$) دارای بیشترین ضریب همبستگی و رابطه بین آگاهی اجتماعی و پایداری به فرهنگ شهروندی، دارای کمترین ضریب همبستگی ($P=23\%$) است.

همچنین، بین تعامل اجتماعی ($P=35\%$)، انسجام اجتماعی ($P=32\%$)، و حمایت اجتماعی ($P=30\%$) با پایداری به فرهنگ شهروندی، ارتباط مثبت و معناداری وجود دارد؛ بنابراین، می توان استدلال کرد که هرچه میزان گرایش به سرمایه اجتماعی ($P=34\%$) در حد متوسط ($P=28\%$) برآورد می شود؛ به عبارت دیگر، متغیر سرمایه اجتماعی در ابعاد مختلف، در حد متوسطی قادر به تبیین واریانس متغیر پایداری به فرهنگی شهروندی است.

نتایج حاصل از پیاده سازی الگوی معادله ساختاری اسمارت پی ال اس نیز نشان می دهد که متغیر سرمایه اجتماعی در مجموع، 53% از واریانس متغیر پایداری به فرهنگ شهروندی را تبیین می کند. با در نظر گرفتن مقادیر مربوط به حجم اثر شاخص، ضریب تعیین این مقدار در حد متوسط (28%) برآورد می شود؛ به عبارت دیگر، متغیر سرمایه اجتماعی در ابعاد مختلف، در حد متوسطی قادر به تبیین واریانس متغیر پایداری به فرهنگی شهروندی است.

یافته های پژوهش حاضر مبنی بر وجود ارتباط بین سرمایه اجتماعی و فرهنگ شهروندی با یافته های پژوهش های گنجی و دیگران (1394)، افشارکهن و ناجی مهر (1393) و پارک و شین (2003) همخوانی دارد. هریک از این پژوهشگران در پژوهش های خود به این نتیجه رسیده اند که بین سرمایه اجتماعی و شهروندی در ابعاد مختلف، ارتباط وجود دارد. همچنین، یافته های پژوهش با نظریه های بوردیو، پاتنام، و ترنر و مارشال همخوانی دارد. هریک از اندیشمندان یاد شده نیز در نظریه های خود به نقش سرمایه اجتماعی در بهبود فرهنگ شهروندی اشاره کرده اند و بر این نظر بوده اند که سرمایه اجتماعی از طریق ایجاد فضای اعتماد و مشارکت در جامعه و همچنین، بالا بردن آگاهی مردم، باعث افزایش فرهنگ شهروندی در بین مردم می شود.

بنابراین، مشاهده می شود که سرمایه اجتماعی، یکی از منابع مهم پایداری به فرهنگ شهروندی در بین مردم است و با افزایش سرمایه اجتماعی در ابعاد مختلف، میزان پایداری به فرهنگ شهروندی افزایش می یابد. در سایه تحقق سرمایه اجتماعی، امکان فعالیت جمعی و تعاون و همکاری بین افراد فراهم می شود و به این ترتیب، به عنوان عامل مؤثری در تقویت حس

احترام افراد به حقوق یکدیگر، مانع رفتارهای منفعت‌جویانهٔ افراد به نفع خود و به‌ضرر اجتماعی که در آن زندگی می‌کنند، می‌شود. براین اساس، سرمایه اجتماعی به‌عنوان یک دارایی مهم برای حفظ و نگهداری سلامت جامعه و توانمندی جامعه مدنی و پایبندی به فرهنگ شهروندی پذیرفته می‌شود.

سرمایهٔ اجتماعی، تمایل شهروندان را به تعامل و همکاری افزایش داده و شبکه‌ای از روابط داوطلبانهٔ مبتنی بر اعتماد و انسجام بین گروه‌ها را در ابعاد مختلف زندگی اجتماعی ایجاد می‌کند. سرمایه اجتماعی مانند شیرازه‌ای افراد جامعه را به هم پیوند می‌دهد و از انفصال و پراکندگی آن‌ها جلوگیری می‌کند و بنابراین، مسئولیت‌پذیری در برابر دیگران، مشارکت، پیروی از قانون، و عام‌گرایی پدید می‌آید که شاخص‌های اصلی پایبندی به فرهنگ شهروندی هستند.

- ارمه، گی (۱۳۷۶). فرهنگ دموکراسی (مترجم: مرتضی ثاقب‌فر). تهران: انتشارات ققنوس. (تاریخ اصل اثر ۱۹۹۱)
- افشارکهن، جواد؛ و ناجی مهر، فاطمه (۱۳۹۳). بررسی تأثیر ابعاد ساختاری و شناختی سرمایه اجتماعی بر احساس شهروندی (مطالعه موردی: ساکنان ۱۸ سال به بالای شهر مشهد). مطالعات جامعه‌شناختی شهری، ۴(۱۰)، ۲۹-۵۲.
- پاتنام، روبرت (۱۳۸۰). دموکراسی و سنت‌های مدنی: (تجربه ایتالیا و درس‌هایی برای کشورهای در حال گذار) (مترجم: محمدمتقی دلفروز). تهران: انتشارات روزنامه سلام. (تاریخ اصل اثر ۱۹۹۳)
- پورعزت، علی اصغر؛ قلی‌پور، آرین؛ و باغستانی برزکی، حوریه (۱۳۸۸). رابطه آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی با پاسخگویی و شفافیت سازمان‌ها. فصلنامه رفاه اجتماعی، ۱۰(۳۸)، ۷-۴۰.
- تاجبخش، کیان (۱۳۸۴). سرمایه اجتماعی (اعتماد، دموکراسی و توسعه). تهران: نشر شیرازه.
- حسام، فرحناز (۱۳۸۱). هویت شهروندی. اندیشه و پژوهش، ۵(۵۱)، ۱۱-۱۴.
- حقیقتیان، منصور؛ و حیدرخانی، هاییل (۱۳۹۳). بررسی رابطه ابعاد سرمایه اجتماعی و دیدگاه شهروندان نسبت به توسعه شهری (نمونه مورد مطالعه: شهر کرمانشاه). مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، ۵(۲۰)، ۶۷-۸۸.
- ذکایی، محمدسعید (۱۳۸۱). آموزش شهروندی. مجله رشد آموزش علوم اجتماعی، ۱۹(۳)، ۲۲-۲۹.
- رستگارخالد، امیر؛ و عظیمی، هاجر (۱۳۹۱). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با شهروندی دموکراتیک مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه تهران. علوم اجتماعی (دانشگاه علامه طباطبائی)، ۵۹، ۱۳۲-۸۹.
- سلمانی، محمد؛ تقی‌پور، فریده؛ رمضان‌زاده، مهدی؛ و جلیلی‌پروانه، زهرا (۱۳۸۹). بررسی ابعاد سرمایه اجتماعی در توسعه روستایی (مطالعه موردی: روستاهای باغستان و برون شهرستان فردوس). فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد شوشتر، ۴(۱۱)، ۱۹-۴۰.
- شادی‌طلب، ژاله؛ و حاجتی‌کرمانی، فرشته (۱۳۸۷). فقر و سرمایه‌ی اجتماعی در جامعه‌ی روستایی. فصلنامه رفاه اجتماعی، ۷(۲۸)، ۳۵-۵۶.
- شارع‌پور، محمود؛ و حسینی‌راد، علی (۱۳۸۷). بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و مشارکت ورزشی (مطالعه موردی: دانشجویان ۲۹-۱۵ ساله شهر بابل). نشریه حرکت، ۳۷، ۱۶۳-۱۳۱.
- شاه‌طالبی، بدری؛ قلی‌زاده، آذر؛ و شریفی، سعید (۱۳۸۹). تدوین مؤلفه‌های فرهنگ شهروندی در حیطه‌های هویت ملی جهانی برای دانش‌آموزان دوره راهنمایی تحصیلی. فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحدگر مسار، ۴(۲)، ۷۳-۹۶.

شیانی، ملیحه (۱۳۸۱). تحلیلی جامعه‌شناختی از وضعیت شهروندی در لرستان. مجله انجمن جامعه‌شناسی ایران، ۴(۳)، ۸۰-۶۰.

شیانی، ملیحه؛ و داودوندی، طاهره (۱۳۸۹). تحلیلی بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی در میان دانشجویان. فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۲(۵)، ۶۰-۳۵.

فاطمی‌نیا، سیاوش (۱۳۸۶). فرهنگ شهروندی: محصول و محمل حاکمیت خوب، سازمان کارا و شهروند فعال. فصلنامه رفاه اجتماعی، ۷(۲۶)، ۵۸-۳۵.

فرجی، امین (۱۳۸۹). تحلیلی بر مفهوم کیفیت زندگی شهری. مجموعه مقالات دومین همایش علمی سراسری دانشجویی جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

قنبری، نوذر؛ حیدرخانی، هاییل؛ ورستمی، مسلم (۱۳۹۵). بررسی رابطه بین هویت ملی و دینی با پابندی به فرهنگ شهروندی در شهر کرمانشاه. مطالعات جامعه‌شناختی شهری (مطالعات شهری)، ۶(۱۹)، ۱۹۷-۱۶۹.

گنجی، محمد؛ نیازی، محسن؛ و اسلامی برزکی، زهرا (۱۳۹۴). نقش سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی در میزان احساس شهروندی. مطالعات جامعه‌شناختی شهری، ۶(۱۷)، ۵۶-۲۹.

ماجدی، سیدمسعود؛ و لهسایی‌زاده، عبدالعلی (۱۳۸۵). بررسی رابطه بین متغیرهای زمینه‌ای، سرمایه اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی: مطالعه موردی در روستاهای استان فارس. فصلنامه روستا و توسعه، ۹(۴)، ۱۳۵-۹۱.

محسنی‌تبریزی، علیرضا؛ و آقامحسینی، مریم (۱۳۸۹). بررسی نقش سرمایه اجتماعی در توسعه شهری؛ مورد پژوهی: شهر محلات. مدیریت شهری، ۸(۲۶)، ۱۶۲-۱۴۷.

مهدوی، سیدمحمدصادق؛ و عاشوری، علی (۱۳۹۳). بررسی عوامل اجتماعی و اقتصادی موثر بر ارتقاء فرهنگ شهروندی (مورد مطالعه: شهر بوشهر). مطالعات توسعه اجتماعی ایران، ۶(۴)، ۳۶-۲۳.

هاشمیان‌فر، سیدعلی؛ و عجمی، شهرزاد (۱۳۹۱). بررسی فرهنگ شهروندی ساکنان بافت حاشیه‌ای شهر اصفهان. مطالعات جامعه‌شناختی شهری (مطالعات شهری)، ۲(۳)، ۲۲۹-۲۰۹.

هاشمیان‌فر، سیدعلی؛ و گنجی، محمد (۱۳۸۸). تحلیلی بر فرهنگ شهروندی در شهر اصفهان. جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۰(۱)، ۴۴-۲۵.

هزارجریبی، جعفر؛ و امانیان، ابوالفضل (۱۳۹۰). آگاهی زنان از حقوق شهروندی و عوامل موثر بر آن. مجله مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، ۳(۹)، ۱۸-۱.

همتی، رضا؛ و احمدی، وکیل (۱۳۹۳). تحلیل جامعه‌شناختی از وضعیت فرهنگ شهروندی و عوامل تبیین‌کننده آن (مورد مطالعه: شهر ایوان). برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۵(۱۸)، ۱۸۳-۱۳۹.

- Adam, F., & Roncevic, B. (2003). Social capital: Recent debates and research trends. *Social Science Information*, 11(42), 155-183.
- Bourdieu, P. (1980). *Le capital social: Notes provisoires. Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, 3, 2-3.
- Grix, J. (2001). Social capital as a concept in the social sciences: The current state of the debate. *Democratization*, 8(3), 189-210.
- Janoski, T. (1998). *Citizenship and Civil Society: A framework of rights and obligations in liberal, traditional, and social democratic regimes*. New York: Mac Graw Hill.
- Lee, W. O. (1999). Qualities of citizenship for the new century: Perception of Asian educational leaders. *Paper Presented at The Fifth UNESCOACEID, International Conference on Reforming Learning, Curriculum*.
- Park, Ch. M., & Shin, D. Ch. (2003). Social capital and democratic citizenship: The case of South Korea. *Working Paper Series*, 12, 1-40.
- Portes, A. (1998). Social capital: Its origins and application in the modern sociology. *Annual Review of Sociology*, 24, 1-24.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Sisaman, M. (2000). Two concepts of social capital: Bourdieu vs. Putnam. *Paper Presented at ISTR Fourth International Conference*, Ireland: Dublin.
- Woolcock, M. (2001). The place of social capital in understanding social and economic outcome. *Canadian Journal of Policy Researches*, 2(1), 11-17.

